

SOBRE L'ORIGEN DEL BÀSQUET: QUAN LA RELIGIÓ ESDEVÉ ESPORT

Oriol de Bolós i Conrad Vilanou

En aquest article, el professor Oriol de Bolós i Conrad Vilanou exploren un camp de treball suggerent que és el de la relació entre esport i religió. A partir del fenomen de l'olimpisme, tracen les vinculacions entre aquests dos móns fins al naixement del bàsquet.

11

No diem res de nou si destaquem la importància de les relacions entre l'esport i la religió. Com és ben sabut, l'esport grec estava impregnat d'una atmosfera mística i religiosa que es palesa en la dinàmica dels Jocs Olímpics i, nogensmenys, en la poesia de Píndar.¹ De fet, es pot establir una correlació entre les pràctiques esportives i el panteó olímpic, de manera que la cultura jueva –tal com confirmen els llibres dels *Macabeus*–² es va enfrontar obertament a la civilització grega i, consegüentment, a l'educació del gimnàs. En efecte, no era possible que un jove arrelat a la tradició i a la fe d'Israel freqüentés el gimnàs perquè, a més de mostrar públicament el pacte de Déu amb el seu poble en evidenciar la circumcisió, es

¹ SUÁREZ DE LA TORRE, Emilio, "La experiencia religiosa del atleta olímpico", *Revista de Occidente*, núms. 134-135, 1992, p. 21-43; SUÁREZ DE LA TORE, Emilio, "Píndaro y la religión griega", *Cuadernos de Filología Clásica* (Universidad Complutense), 3, 1994, p. 67-92; ANDERSON, Earl, "La mystique athlétique chez les anciens grecs", *Europe*, núm. 806-807, 1996, p. 89-103; RODRÍGUEZ ADRADOS, Francisco, "Mito, rito y deporte en Grecia", *Estudios Clásicos*, núm. 110, 1996, p. 7-31.

² "De seguida, alguns del poble, amb gran interès, anaren a trobar el rei, el qual els donà permís per fer com els pagans. Edificaren immediatament un gimnàs a Jerusalem, a l'estil dels pagans, es feren dissimular la circumcisió, repudiaren el pacte sant i s'avingueren amb els pagans: es prestaren a obrar el mal" (1M 1: 11-15).

posava sota el reialme del politeisme pagà. Altrament, el cristianisme també es va manifestar contrari a la tradició esportiva clàssica, sobretot al món dels espectacles, de les curses del circ i de les lluites de gladiadors de l'amfiteatre perquè no eren més que manifestacions del dimoni que, a través de la "pompa diaboli", temptava les bones consciències cristianes. Tant és així que quan l'Imperi romà es va convertir al cristianisme amb Teodosi es van suprimir –a les darreries del segle IV de l'era cristiana– els Jocs Olímpics i altres manifestacions esportives que, certament, havien entrat, feia anys, en un estat de decadència notable.

1. Cristianisme i metàfores esportives

És ben manifest que les metàfores esportives apareixen sovint en els textos del cristianisme primitiu. La inculturació del missatge cristià s'esdevingué a través de les categories filosòfiques i dels recursos retòrics de l'hel·lenisme. Aquesta circumstància explica la quantitat de simbolismes, exemples i metàfores emprades pels Apòstols –especialment, per Pau–, així com pels Pares de l'Església i altres autors eclesiàstics. En aquest sentit, s'ha presentat Pau com l'apòstol esportista que, a més d'introduir en el Nou Testament el lèxic esportiu de la seva època, apropiava l'ètica de l'estadi a la moral de l'Evangelí.³

No hi ha dubte que Pau aprofità el concepte grec d'*agon*, utilitzant-lo com a metàfora de la cursa i el combat espiritual. En conseqüència, l'ètica agonística de Pau trobarà, en les figures del corredor a l'estadi i del púgil a l'arena del circ, imatges per a il·lustrar la vida cristiana. És sobrerament conegut el fet que, a la primera carta paulina als Corintis, es fa patent la dimensió atlètica del cristianisme en elegir el corredor com a símbol del cristià: "No sabeu que a l'estadi tots els corredors es llancen a la cursa, però només un s'emporta el premi?" (1Co 9,24).⁴

Aquest símil es farà, amb el temps, un lloc comú per a la literatura cristiana. Així, el cristià apareix com un atleta de Crist autèntic

³ ORTEGA, Alfonso, "El deporte, símbolo paulino de la paz", *Helmántica*, III, 1952, p. 127-133; ORTEGA, Alfonso, "Metáforas del deporte griego en San Pablo", *Helmántica*, XV, 1964, p. 71-105.

⁴ Per aprofundir en aquesta qüestió, es pot veure: VILANOU, C., "Literatura Cristiana i metàfores esportives", *Revista Catalana de Teologia*, XVIII/2, 2003, p. 457-470.

que obté, després de la cursa justa o del combat lleial, la seva recompensa. D'altra banda, el terme *atleta* s'aplicarà per extensió a tots aquells màrtirs cristians que testimoniaren amb la seva vida la condició cristiana, o es referirà –en el seu cas– a aquells cristians exemplars que mantingueren un dur combat contra el pecat i la temptació. Per a Pau, el món és un estadi; la vida, una cursa, una lluita i un pugilat; el cristià, un atleta; Crist, la meta; i el cel, una corona. En la segona epístola a Timoteu, Pau insisteix sobre aquest punt, i porta a col·lació l'esperit agonístic que ha de presidir l'actuació de tot cristià: “He lliurat un bon combat, he acabat la cursa, he conservat la fe. I des d'ara tinc reservada la corona de la justícia que aquell dia em donarà en premi el Senyor, jutge just; i no sols a mi, sinó a tots els qui anhelan la seva manifestació” (2Tm 4, 7-8).

Aquesta triple divisa paulina –“he lluitat el noble combat, he finalitzat la cursa, he mantingut la fe”– es convertirà, amb el pas del temps, en un dels elogis més preuats per a designar la vida d'un perfecte cristià. A títol d'exemple, n'hi ha prou de recordar que aquesta fórmula apareix a l'encomiàstica *Vida de santa Macrina*, de Gregori Nissè,⁵ obra del segle IV, així com a l'*Epitafi de Paula* que Jeroni escrigué en la mort de santa Paula, i on consta expressament que “ella ha acabat la seva cursa, ha conservat la fe i ara frueix de la corona justament merescuda”.⁶ Al cap i a la fi, també el cristià havia de donar proves d'aquell esperit agonístic, competitiu i de superació de la cultura grega, que –mediatitzat ara per la idea de la lluita ascètica– hauria de presidir tots aquells combats orientats a aconseguir l'autèntica i veritable victòria: la vida eterna.

Al marge de la similitud entre el cristià i l'atleta, el cristianisme també es va servir de la metàfora del soldat romà per tal d'afaiçonar una imatge de lluita, sofriment i sacrifici. Efectivament, a través de la influència paulina, la idea de “combat” també es va convertir en un referent de la literatura patristica que aconsella una ascètica militant. Tant és així que les metàfores esportives sobre la lluita ascètica, iniciades per Pau, serviran perquè Agustí d'Hipona, en el seu *De agone christiano*, presenti la vida cristiana com un combat contra el diable. Efectivament, en la lluita cristiana contra Satan, aquest troba un aliat en el món perquè el dimoni, el món i la carn constitueixen una conjunció malèfica, difícil de combatre. Justa-

⁵ GREGORI DE NISSA, *Vida de Macrina*, 19, 25-40.

⁶ JERONI, Carta CVIII, 22.

ment per això, el combat cristià es dirigeix contra el culte al diable i els seus àngels, és a dir, contra la *pompa diaboli* –expressió encunyada per Tertul·lià al segle II d. C.– que no és altra cosa que l'espectacle de les curses eqüestres del circ i dels combats de gladiadors de l'amfiteatre que propiciava el culte a l'emperador. No debades les curses del circ i els combats de gladiadors anaven precedides de la pompa en la qual es manifestaven els costums més antics que presidien els sacrificis.

Així, doncs, en renunciar a la *pompa diaboli*, el cristià s'esmuny de la tirania del dimoni i abandona l'exèrcit de Satan i s'enrola en el de Crist. Es pot afegir que aquesta imatge del cristià com a soldat de Crist –*miles Christi*– es va mantenir al llarg de l'edat mitjana a través de la cavalleria, per bé que el Renaixement, a l'empara d'una nova espiritualitat, va mantenir la idea del cristià com a membre de l'exèrcit de Crist, segons recull Erasme en el seu *Enchiridion militis christiani* (1515). Per aquests viaranys, aquesta imatge –que també va quedar reflectida a *El Cortesà*, de Baltasar de Castiglione (1518)– va arribar a les portes de la modernitat gràcies també a la figura del *gentleman*, això és, d'aquell gentil home que d'acord amb la tradició cavalleresca es singularitza pel culte a l'honor.⁷

2. Thomas Arnold i la idea del *Christian gentleman*

Des d'una perspectiva pedagògica, la reforma de les *Public Schools* angleses endegada per Thomas Arnold (1795-1842) constitueix una fita cabdal en la renovació educativa contemporània.⁸ En efecte, l'any 1828, a l'edat de trenta-tres anys, Arnold va accedir a la direcció (*headmaster*) de l'escola de Rugby on va romandre fins a la seva mort. Justament, per a alguns crítics –això explicava M. B. Cossío–, el moment més important de la pedagogia més recent cal cercar-lo el dia que Arnold es va treure la jaqueta i es va posar a jugar amb els seus deixebles. Al marge de l'exactitud d'aquesta anècdota, el cert és que Arnold va impulsar una sèrie de reformes que més endavant adaptarien moltes escoles secundàries angleses.⁹

⁷ GIROUARD, S. M., *The return to Camelot: Chivalry and the English Gentleman*. New Haven: Yale University Press, 1981.

⁸ "Las *public schools*, muy privadas a pesar de su nombre, las universidades tradicionales –Oxford, Cambridge–, servían sobre todo como residencias de ocio para los jóvenes ricos, a los que se daba, todo lo más, un barniz de latín y griego que les servía de distintivo de clase frente al vulgo" (*El mundo inglés: siglos XVIII y XIX*. Introducción, selección de los textos y traducción de José María Valverde. Barcelona: Círculo de Lectores, 1994, p. 16).

⁹ ALMEIDA AGUIAR, A. S., "Les Public Schools i la reforma educativa de Tho-

Ben mirat, per a la pedagogia arnoldiana, l'escola havia de ser un espai on l'educació cristiana fos la base de l'educació que havia de rebre el gentleman, és a dir, allò que quedava de la tradició cavalleresca medieval i que l'època victoriana va actualitzar de bell nou.¹⁰ D'alguna manera, la fórmula pedagògica propugnada per Thomas Arnold es pot resumir en l'expressió del *christian gentleman* o, el que és el mateix, d'un cavaller cristià que s'ha de semblar en allò essencial a la figura de l'atleta grec de l'època clàssica. Ara bé, en la seva adaptació a la societat victoriana del segle XIX, aquest cavaller cristià s'havia de reflectir en la figura del professional liberal que havia d'actuar moralment d'una manera recta i ponderada.¹¹ Per això, els seus objectius pedagògics se centraven a assolir, en primer lloc, els principis religiosos i morals propis d'un autèntic cristià, perquè aquesta és la finalitat prioritària de l'educació que així s'imposava a la instrucció.¹² En conseqüència, s'havia de propiciar una veritable conducta cavalleresca, fins al punt que restaven en un lloc secundari les habilitats intel·lectuals que

mas Arnold (1828-1842)", *Temps d'Educació*, 27, segon semestre 2002-primer semestre 2003, p. 305-329.

¹⁰ Amb tot, l'any 1909 –poc abans de la Setmana Tràgica–, Eugeni d'Ors va glossar, des de les pàgines de *La Veu de Catalunya*, la idea del gentleman, que, al seu entendre, representava el que quedava de la vella tradició medieval cavalleresca. D'Ors insisteix en la importància de l'educació moral del gentleman atès que "no té tant valor instruir una intel·ligència com construir una ànima" (D'ORS, E., *Glossari*. Barcelona: Edicions 62, 1982, p. 86).

¹¹ La defensa d'aquesta educació liberal –apropiada a la tradició del gentleman– serà assumida pel cardenal John Newman (1801-1890) que també es manifesta a favor d'un cavaller culte i religiós (ara catòlic) que sàpiga distanciar-se de l'especialització que comporta la mera utilitat tècnica. Al igual que Arnold, amb qui va coincidir quan ambdós eren fellows a l'*Oriel College* d'Oxford, Newman defensa –sobretot en la seva idea d'Universitat (1852)– el primat del saber humanista en una clara aposta a favor de l'educació liberal, actitud que contrasta amb l'utilitarisme defensat en aquella època. S'ha de recordar que, abans de la seva conversió al catolicisme, Newman havia promogut a través del Moviment d'Oxford el renaixement de l'església anglicana. "La educación liberal no hace al cristiano ni al católico, sino al caballero. Es bueno ser un caballero, como es bueno también poseer un intelecto cultivado, un gusto exquisito, una mente sencilla, equilibrada y desapasionada, y un comportamiento noble y cortés en los asuntos de la vida" (NEWMAN, J. H., *Discursos sobre el fin y la naturaleza de la educación universitaria*. Pamplona: Eunsa, 1996, p. 140).

¹² "Consideremos lo que es una educación religiosa en el verdadero sentido de la palabra: no es otra cosa que preparar a nuestros hijos para la vida eterna; que hacerles conocer y amar a Dios y conocer y aborrecer el mal; que amoldar todas las partes de nuestra naturaleza a los mismos fines que Dios les asignó; que enseñar a nuestras inteligencias a conocer la verdad suprema y a nuestros afectos a amar el bien supremo" (ARNOLD, T., *Ensayos sobre educación*. Madrid, Espasa-Calpe, 1920, p. 74)

cedien així el seu protagonisme a les condicions físiques i morals necessàries per a la vida.

La tasca que va fer Arnold a Rugby és avui coneguda –a més del que ell mateix va publicar a manera de cartes i sermons– per la descripció que en va fer Thomas Hughes. Aquesta narració és la que motiva que avui alguns vegin Thomas Arnold com un inspirador dels ideals del moviment “Muscular Christianity”, ja que en la seva novel·la *Tom Brown’s Schooldays* (1857) –que uns anys després es va traduir al francès– es parla de la importància que el rugbi o el criquet tenien en l’educació dels alumnes que assistien a aquella escola. De fet, la difusió de les idees pedagògiques d’Arnold es deu –si més no parcialment– a l’èxit de la novel·la de Thomas Hughes, un veritable “old boy” que havia estat col·legial a Rugby i que es va vincular al socialisme cristià de Charles Kingsley, aspectes que veurem més endavant.¹³

Tot i això, hi ha autors que consideren que Hughes va exagerar la importància de l’esport en la pedagogia arnoldiana, de manera que hi ha que diu que es té una idea equivocada del paper que l’educació física ocupa en la seva pedagogia. Així, per exemple, J. C. Smith considera que Thomas Arnold “va intentar que els seus alumnes desenvolupessin els valors de disciplina, justícia o el coratge, però aquestes virtuts no són les mateixes que les que, amb aquest mateix nom, es desenvolupen en els esports d’equip. Arnold no tenia una teoria específica de l’esport; valorava l’exercici, però no necessàriament en forma d’esport”.¹⁴ Tanmateix, la instrucció religiosa –un dels punts centrals del moviment evangèlic que es va produir durant les primeres dècades del segle XIX contra la somnolència de l’anglicanisme del segle XVIII que va assistir a la irrupció del metodisme de John Wesley– constitueix la clau de

¹³ HUGHES, Th., *Tom Brown’s Schooldays*. Oxford: The World’s Classics/Oxford UP, 1989. La versió francesa aparegué l’any 1875 amb el títol de *Journal de Jeunesse*, versió que va llegir Coubertin quan tenia 13 anys i que van desencadenar la seva passió per l’olimpisme. En aquesta novel·la, l’autor identifica Thomas Arnold amb la figura del Doctor. En un determinat moment, un dels professors de l’escola exclama: “Y en punto a gobernar ¡vaya un ejemplo que constituye el Doctor! Tal vez sea el nuestro el único rincón del Imperio británico que esté sabio y enérgicamente gobernado. Cada día me alegro más de haber venido aquí para trabajar bajo su mando” (HUGHES, T., *Tomás Brown en la escuela*. Madrid, Calpe, 1923, tom II, p. 167). Sobre la figura de Thomas Arnold es pot veure: Mc CRUM, M., *Thomas Arnold Head Master. A reassessment*. Oxford: Oxford University Press, 1989.

¹⁴ Smith, J.C. *Rugby and the Myth of Dr Arnold*.
http://www.rugbyschool.net/history/dr_arnold.htm [consulta 23/11/2004].

volta del sistema que Thomas Arnold va instaurar a Rugby, tal com assenyala Artur Penrhyn Stanley, el primer biògraf i antic alumne del pedagog anglès que va escriure *The Life and Correspondance of Dr. Arnold* (1844).¹⁵ A gratient, s'ha de dir que l'època victoriana es caracteritza per un clar esforç de recristianització de la societat que es manifesta, per exemple, en una febre per la construcció d'esglésies: entre 1800 i 1851 es van aixecar 10.529 nous temples.

Sigui el que es vulgui, el cert és que, a més de defensar el paper educatiu de les llengües clàssiques –sobretot del llatí, sense oblidar el grec–¹⁶, Arnold va transformar el sistema educatiu dels joves que concorrien a la seva escola, que era en realitat un internat. Abans de la seva reforma, dominava una situació perversa ja que eren freqüents pràctiques com les apostes, la beguda, els jocs cruents i la violència que, al seu torn, provocaven que els educadors s'excedissin en els càstigs corporals, situació que, tot i els canvis introduïts, es va perllongar fins ben entrat el segle XX.¹⁷ A això cal afegir que a les *Public Schools* els alumnes perpetuaven, de generació en generació, una pràctica com el *fagging* (govern mutu) a través del qual els alumnes més grans dominaven –atès que tot alumne havia de satisfer la seva contribució com a servidor i criat (*fag*)– els seus companys més joves.¹⁸

15 Sobre aquest punt, es pot veure: JUMEAU, A., *L'Angleterre victorienne. Documents de civilisation britannique* du XIX siècle. París: PUF, 2001, p. 118-120.

16 És obvi que el deixant neoclàssic també va arribar fins al col·legi de Rugby, atès que Arnold va defensar l'ús dels clàssics perquè al seu parer era més important estudiar la història de Grècia i de Roma que no pas la d'Anglaterra i França. Així, doncs, a Rugby dominava un ensenyament basat en el coneixement de la cultura clàssica i la pràctica de l'esport de cara a aconseguir una formació liberal –que consegüentment restava al marge de qualsevol criteri d'utilitat pràctica– dels joves que havien de portar les regnes de l'imperi britànic. S'ha dit que el llatí i el grec de les *Public Schools* feien referència a un classicisme idealitzat a través d'un mite que afaiçonava la imatge onírica d'un món idil·lic, amb cossos perfectes sota un sol perpetu. En una carta enviada al *Quarterly Journal of Education* (1834-1835) sobre l'ús dels clàssics a Rugby escriu: "Aristóteles y Platón, y Tucídides y Cicerón y Tácito son llamados muy falsamente escritores antiguos; realmente son nuestros propios compatriotas y coetáneos..." (ARNOLD, T., *Ensayos sobre educación*. Madrid, Espasa-Calpe, 1920, p. 30).

17 El càstig corporal fou una pràctica comuna a les *Public Schools* –sobretot a Eton– al llarg de tot el segle XIX. Pel comú s'aplicaven un seguit d'assots amb branques de bedoll a les natges dels alumnes, fins al punt que tal pràctica –pública en més d'una ocasió– va generar un cert gust per la flagel·lació que els francesos van anomenar "vici anglès". En relació amb aquest sòrdid assumpte, es pot veure: GIBSON, I., *El vicio inglés*. Barcelona: Planeta, 1980.

18 Arnold –que va conèixer el sistema de correccions en la seva etapa d'alumne a Winchester– va assumir el tema dels càstigs corporals i del govern mutu (*flogging and fagging*) en una carta dirigida, l'any 1835, al *Journal of Education*.

Enfront d'aquesta lamentable rutina que provocava molts excessos, Thomas Arnold –que estava convençut que l'escola no podia esdevenir un correccional– determinà reformar el sistema pedagògic del col·legi de Rugby amb la pràctica de l'esport per tal de posar fi a l'anarquia, al desordre i a la tirania del servilisme domèstic. Així es van introduir els esports que, si bé a Rugby van tenir un caràcter col·lectiu i democràtic (criquet, futbol-rugby, futbol-associació), a altres *Public Schools* (Eton, Harrow, Winchester) van mantenir un tarannà individual i aristocràtic. Ara bé, aquest talent pedagògic va merèixer la confiança de la burgesia, que acceptà sense reserves aquest tipus d'educació liberal i elitista encara que va imposar els seus valors: moralitat, ordre, responsabilitat personal, treball, esforç, etc. D'alguna manera, Arnold actualitzà l'educació del *christian gentlemen*, això és, d'un cavaller cristià sobre la base d'un sentit liberal i purità que, sense negligir l'educació intel·lectual, va potenciar la formació moral. De fet, els deixebles de Thomas Arnold instal·lats a diferents establiments pedagògics anglesos van contribuir a estendre la reforma de les *Public Schools*, encara que algunes van mantenir durant dècades certes pràctiques bàrbares com l'ús indiscriminat del càstig corporal, cosa que va sobtar als viatgers –sobretot francesos– que s'apropaven a Anglaterra per conèixer el seu sistema educatiu.

En un context dominat per l'evolucionisme segons el qual la lluita és la llei primordial de la vida, es lògic que Arnold destaqués la importància de l'esport en la vida col·legial per tal de contribuir al desenvolupament de la personalitat individual, el sentit de responsabilitat, la formació del caràcter, l'esperit de sacrifici, la capacitat de lideratge, el foment de la solidaritat entre els companys i l'atenció de l'educació física a través de l'esport. En darrera instància, es cercava l'autogovern (*self-government*) de l'alumne que, en el procés de fer-se a si mateix (*self made man*), trobava en els camps de joc una bona ocasió per palesar la seva excel·lència personal a través del joc net (*fair play*), la cooperació entre els companys i el respecte als adversaris. Si les coses són així, es pot dir que l'educació del gentlemen se semblava a la de l'atleta grec, per la qual cosa

Arnold admet l'ús del càstig corporal i, fins i tot, dóna suport al sistema del govern mutu, per bé que reconeix errors greus en la seva aplicació. Tanmateix, Arnold no es partidari –tot i reconèixer els excessos que es cometien– de la seva abolició, sinó de la seva reforma. De fet, el que proposarà serà la regulació, canalització i foment d'aquesta tradició a través de la pràctica esportiva. Per exemple, la recollida de les pilotes de criquet pot ser un exemple del govern mutu que els nois de les classes superiors imposen als seus companys més petits.

es rehabilitava una pedagogia que havia d'incidir sobre totes les reformes educatives del segle XIX i, molt especialment, sobre els viatgers d'arreu del món que van visitar els centres educatius anglesos. En aquest sentit, és obvi que l'anglofilia pedagògica es va estendre arreu i aviat va arribar a l'Europa continental fins a l'extrem que els valors i principis de la pedagogia arnoldiana van influir sobre Coubertin que, després de descobrir l'educació anglesa, va realitzar diversos viatges a Anglaterra per tal d'estudiar el seu sistema educatiu que va donar a conèixer en diferents llibres (*L'éducation anglaise*, 1888; *L'éducation anglaise en France*, 1889) i als Estats Units (*Les Universités transatlantiques*, 1890) on va conèixer pedagogs com W. D. William Sloane.¹⁹

3. Charles Kingsley i el moviment *Muscular Christianity*

La biografia de Charles Kingsley (1819-1875) diu que va néixer a Holne (Anglaterra) i que després de passar per diferents escoles es va traslladar a Londres l'any 1836, amb la seva família. Allà va ingressar al King's College i més endavant a Cambridge on es va llicenciar. Una vegada finalitzats els estudis va ser ordenat diaca, convertint-se tot seguit en ajudant del capellà d'Eversley. Kingsley, influït per l'obra de Frederick Denison Maurice –que en la seva obra *The Kingdom of Christ* (1838) plantejava que la religió no podia restar al marge de les qüestions socials i polítiques–²⁰ va tre-

¹⁹ A això cal afegir el costum de la burgesia catalana d'enviar els seus fills a estudiar als col·legis britànics on van conèixer la pràctica dels esports que, més tard, van importar a Catalunya –així va succeir, per exemple, amb el futbol, l'hoquei herba o el rugbi– on van sorgir diversos clubs inspirats en els jocs col·legials britànics. Sigui com sigui, tampoc podem oblidar els esforços que es van fer des de la *Institución Libre de Enseñanza* –fundada l'any 1876 a Madrid per Francisco Giner de los Ríos– per tal de divulgar un ideari pedagògic renovador que té molt a veure amb la reforma endegada per Arnold a Anglaterra i que també contribuï a divulgar l'ideari olímpic. Després de la Primera Guerra Mundial, encara perdurava aquesta anglofilia pedagògica iniciada amb la reforma de les *Public Schools* i continuada pel moviment de l'Escola Nova (Bedales), tal com confirma l'aparició del llibre de José Castillejo *La educación en Inglaterra* (Madrid, Ediciones La Lectura, 1919).

²⁰ John Frederick Denison Maurice (1805-1872), a banda del seu posicionament teològic basat en la idea del regne de Crist a la terra, es va manifestar a bastament contra l'individualisme i l'egoisme, ambdós signes del capitalisme més competitiu. A més, estimava que la política i la religió eren dos àmbits relacionats i que l'església anglicana havia d'implicar-se en les qüestions socials. També va participar activament en dues iniciatives pedagògiques reformistes realitzades a Londres, en concret, al Queen's College per a l'educació de les dones (1848) i al Working Men's College (1854). En consonància amb l'ideari social del *Christian Socialism*, es pretenia estendre l'educació entre la classe treballadora, en una acció que anticipa el moviment de l'Extensió Universitària que va quallar a Anglaterra durant el darrer

ballar per millorar les condicions de vida dels seus feligresos. Aquesta preocupació per la classe treballadora va ser una constant durant la seva vida, interès que a la llarga generaria l'aparició del moviment *Christian Socialism* que aspirava a fer realitat el missatge de l'Evangelí en el benentès que qualsevol persona que acceptés el valor de la cooperació com un principi més sòlid que el de competició, podia tenir l'honor de ser reconegut com a socialista.

Pel que a la fa a la creació literària, s'ha de dir que la seva novel·la *Yeast* publicada el 1848 en una revista i editada el 1851 en forma de llibre va significar el seu primer èxit editorial, encara que abans havien aparegut alguns treballs sense assolir gaire reconeixement. En aquesta obra s'hi reflecteixen les preocupacions de Kingsley en relació amb les condicions de vida de les famílies rurals angleses. Mentrestant la seva tasca d'activista polític, preocupat per les condicions de vida dels seus conciutadans, era cada cop més reconeguda.

L'any 1848 fundà, juntament amb F. D. Maurice i Thomas Hughes, sense oblidar la presència d'altres persones com J. M. Forbes Ludlow,²¹ el moviment *Christian Socialism*, que tenia com a objectiu millorar les condicions socials de les famílies treballadores.²²

terç del segle XIX. D'aquí que el moviment s'assolís un tremp reformista en el sentit que va confiar en l'educació com a motor de canvi social, bo i restant al marge d'actituds radicals i revolucionàries. Ben mirat, els socialistes cristians van promoure les idees cooperatives de Robert Owen i van suggerir la distribució dels beneficis com a mecanisme de millora de la classe obrera en un intent de configurar una societat més justa, això és, veritablement cristiana. S'ha d'afegir que aquest ideari a favor de l'educació dels treballadors també va ser assumit per Coubertin en defensar l'extensió de les universitats obreres.

²¹ J. Malcolm Forbes Ludlow (1821-1911), reformador social que va participar activament en els inicis del *Christian Socialism* i que va intervenir al Working Men's College, fundat per Thomas Hughes juntament amb Charles Kingsley per tal de promoure l'educació a les classes treballadores. En aquesta institució van posar en la pràctica les seves teories referides a l'esport i l'activitat física com un element per contribuir a la formació de les persones. És per això que Thomas Hughes fou l'encarregat de dirigir totes les activitats esportives que es feien en aquesta institució –els Working Men's Colleges que es van estendre pels diferents barris de Londres– que havien seguit la tradició dels Mechanic's Institutes de començament del segle XIX. Amb un tarannà reformista, aquests centres oferien biblioteques, laboratoris, grups de debat i classes nocturnes per a la formació obrera, tot i que amb el pas del temps van acollir empleats de les classes mitjanes.

²² Val a dir que Charles Kingsley, Thomas Hughes i F. D. Maurice van tirar endavant el projecte del *Christian Socialism* després que la Cambra dels Comuns rebutgés aquell mateix any (1848) les demandes del cartisme –moviment reformista anglès promogut per les classes populars entre el 1837 i el 1848– que eren avalades per un gran nombre de signatures i que demanaven la reforma del parlament, sense

Durant els anys que aquest moviment va romandre en actiu, Kingsley publica –amb el pseudònim de Parson Lot– alguns articles d'aquesta temàtica als diaris d'aquest moviment: *Politics of the People* (1848-1849) i *The Christian Socialist* (1850-1851). Les preocupacions socials també es veuen reflectides en la seva obra de tarannà autobiogràfic *Alton Locke, tailor and poet. An Autobiography* (1850), on denuncia la precarietat de les condicions laborals i sanitàries i la injustícia que patien els agricultors i els treballadors de la indústria tèxtil.²³ A partir de la dissolució del *Christian Socialist*, l'any 1852, la temàtica de les obres de Kingsley –que comparteix amb Lewis Carroll el primer pla de la literatura infantil anglesa– s'amplia i durant un cert temps se centra més en la novel·la històrica, per exemple: *Hypatia; or, New Foes with an Old Face* (1853), o en el camp de la novel·la juvenil on va destacar fins al punt que les seves obres encara es reediten actualment.

El 1855 va ser un any productiu per a Kingsley ja que va publicar *Westward Ho!* on narra la lluita entre Anglaterra i Espanya, criticant la decadència del catolicisme enfront del protestantisme. També s'editen dos llibres dirigits al públic infantil: *The Heroes; or Greek Fairy Tales, for My Children* i *Glaucus; or, The Wonders of the Shore*.²⁴ En el cas d'aquest últim, s'hi pot comprovar l'entusiasme

oblidar un seguit de millores econòmiques i socials. De fet, dins del moviment del cartisme, es distingeixen dues estratègies contraposades: la primera apel·lava a la força moral del moviment, mentre que a partir de 1839 es va desenvolupar l'estratègia de la força física. La repressió política i la lenta millora de les condicions socials dels treballadors va determinar la desaparició del cartisme a partir de 1848, però bé que entre les seves contribucions cal destacar l'elaboració d'una cultura obrera pròpia, l'interès pels afers socials, l'organització d'un sindicalisme incipient amb mitjans i manifestacions públiques, sense perdre de vista el protagonisme que anaven agafant les dones.

²³ És sabut que l'autobiografia era un recurs de la literatura del segle XIX, emprada sovint per autors de caràcter popular amb escassa capacitat creativa. De fet, aquest tipus d'autors –entre els que es troba Charles Kingsley– volia prevenir la classe treballadora dels perills de l'ociositat, de la beguda i de la violència. Es tractava d'escriure històries exemplars que recollissin conversions a la fe cristiana presentades a manera de canvis radicals en la vida d'unes persones que, gràcies a la guia dels pastors religiosos, naixien a una nova vida allunyada del pecat. Tot i això, i segons sembla, *Alton Locke* recull la vida de Thomas Cooper, que va escriure la seva pròpia autobiografia l'any 1872. Kingsley es va basar en aquesta història per escriure una narració que, a més d'inspirar-se en fets reals, volia ser una alternativa reformista al moviment del cartisme que després de 1848 va tenir un caràcter residual.

²⁴ El primer d'aquests contes s'ha traduït al castellà amb el títol de *Cuentos de hadas griegos. Los héroes*, obra que Kingsley va dedicar als seus tres fills Rose, Maurice i Mary. L'autor recrea tres històries de la mitologia grega –Perseu, els Argonautes i Teseu– amb la intenció de fer participar la joventut dels valors de la tradició clàssica. Kingsley justifica la importància de la cultura grega –al cap i a la fi el Nou Testa

que sentia Kingsley cap a les teories darwinianes, atès que defensava que eren conciliables amb l'ensenyament de la religió. Arran de l'aparició de la seva novel·la, *Two Years Ago* (1857), es va publicar una crítica al *Saturday Review* (21 de febrer de 1857) on va aparèixer per primera vegada l'expressió "Muscular Christianity". Si bé Kingsley era contrari al seu ús, finalment la fórmula va guanyar adeptes i va acabar per imposar-se en el món anglosaxó, i va constituir un concepte cabdal de l'univers mental victorià.²⁵

En qualsevol cas, s'ha de dir que Kingsley sí que era un defensor acèrrim dels ideals implícits d'aquest moviment que, al cap i a la fi, no volia altra cosa que contribuir a la cristianització d'una societat que es trobava assetjada per la pèrdua dels valors religiosos. Ben mirat, el que perseguia Charles Kingsley no era altra cosa que proposar espais d'oci per a la classe obrera a manera d'alternativa als *pubs* per aturar la proliferació de l'hàbit de la beguda. Això establert, no és debades dir que Kingsley –fidel als principis moralitzadors de la societat victoriana– va defensar un ideari que es pot resumir en aquest principi: "La importància de la força, l'energia i l'educació física per complaure Déu. L'activitat física d'un mateix ha de servir de complement a la seva espiritualitat".²⁶

Per tant, queda clar que els orígens de l'expressió "Muscular Christianity" es troben a la segona meitat del segle XIX a l'Anglaterra victoriana.²⁷ Entre els trets definitoris d'aquest moviment s'assenyalen els següents: noblesa (*manliness*), moralitat, joc net (*fair-play*), salut i patriotisme, aspectes que constitueixen el nucli

ment fou escrit en grec– per la seva capacitat d'aprendre, tot i que eren pagans. Els herois grecs han de ser llegits –tal com ho fa Kingsley– des de la perspectiva cristiana: "Así es siempre, hijos míos, y así será hasta el fin de los tiempos. Tanto en el caso de estos griegos de la antigüedad como en el nuestro, toda fuerza y toda virtud proceden de Dios. Pero, si los hombres se vuelven orgullosos y obstinados, y emplean mal los dones de Dios, éste permite que sigan sus propios caminos y caigan lastimosamente, a fin de que la gloria sea sólo para Él" (KINGSLEY, Ch., *Cuentos de hadas griegos. Los héroes*. Barcelona, J. J. de Olañeta, editor, 1987, p. 182).

²⁵ Existeix una àmplia bibliografia sobre aquest punt, entre la qual citem les referències següents: COLLOMS, B., *Charles Kingsley: The Lion of Eversley* (Londres: Duckworth Co., 1975); HALL, D. E. (Ed.), *Muscular Christianity: Embodying the Victorian Age* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994); VANCE, N., *The Sinews of the Spirit: The Ideal of Christian Manliness in Victorian Literature and Religious Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985).

²⁶ www2.bc.edu/~rappleb/kingsley [consulta: 15/5/04].

²⁷ L'expressió "Christianity" forma part de l'univers mental de l'època victoriana, tal com recullen els llibres d'història: "Es con razón, pues, que los más lúcidos se

central del cristianisme evangèlic que es va desenvolupar extraordinàriament durant el segle XIX a Anglaterra i, sobretot, als Estats Units que, mercès a l'emigració, es va convertir en terra de missió evangèlica. Fet i fet, la denominació "Muscular Christianity" pot ser definida com "el compromís cristià amb la salut i l'homenia".²⁸ En realitat, Puttney defensa que els orígens d'aquest moviment es poden trobar al Nou Testament. Per altra banda, hi ha autors com Mathisen que consideren que aquest ideal prové de la fórmula clàssica, sintetitzada en l'aforisme "Mens Sana in Corpore Sano", que apareix a la *Sàtira X* de Juvenal.²⁹

Val a dir que ambdós antecedents –el component evangèlic i el referent clàssic– són del tot conciliables perquè, al capdavant, el cristià es perfila a manera d'un veritable atleta de Crist. Tant és així que Tony Ladd i James A. Mathisen donen la definició següent: "In this context, the calls by muscular Christians to manliness, character development, and healthful living occurred within the framework of an evangelical Protestant ethos called for personal salvation as well as development".³⁰

Mentrestant, la popularitat de Kingsley augmentava de manera que fou nomenat capellà de la reina Victòria i tutor del príncep de Gales. L'any 1861 va ocupar una plaça de professor d'Història Moderna a Cambridge. Dos anys després, Kingsley va escriure la que es considera la seva obra mestra, *The Water-Babies*.³¹ En ella es

inquietan por la descristianización práctica de las masas, principalmente en la Iglesia establecida, pero se sostiene que la sociedad se identifica con el término *Christianity*, y de hecho la religión ocupa un lugar privilegiado en la vida privada y pública" (BÉDARIDA, F., *La era victoriana*. Barcelona: Oikos-Tau, 1988, p. 33).

²⁸ Putney, C. "Muscular Christianity", *the encyclopedia of informal education*. www.infed.org/christian_education/muscular_christianity.htm [consulta: 15/5/04].

²⁹ Mathisen, J. "Religion and Sport in Christian Colleges" www.goodnewssports.com/support/article/art008.html [consulta: 15/5/04].

³⁰ LADD, T. i MATHISEN, J. A., *Muscular Christianity. Evangelical Protestants and the Development of American Sport*. Grand Rapids (Michigan): Bridge Point Book, 1999, p. 21.

³¹ Aquest text gaudeix d'un gran èxit fins al punt que s'ha editat recentment en castellà: *Los niños del agua* (Barcelona, Obelisco, 2002). El llibre fou dedicat al seu fill Grenville Arthur i narra la història d'un escura-xemenieies anomenat Tom, que després d'un seguit de peripècies (manca d'educació, falta d'higiene, maltractes, etc.) pot escapar-se de la crueltat del seu patró per descobrir un lloc de pau i tranquil·litat sota l'aigua. Aquesta clàssica novel·la infantil –un veritable conte de fades– insisteix en els temes preferits de Charles Kingsley: l'explotació laboral dels pobres, la manca d'higiene, la contaminació dels rius i la teoria de l'evolució, i contraposa la bondat del món aquàtic (on viuen els nens de l'aigua) amb la crueltat del món terrestre, on habiten els nens de la terra.

recullen alguns dels temes més comuns de la seva obra: les condicions de treball dels pobres, l'educació, la higiene i la teoria de l'evolució. Més endavant –l'any 1866–, publicà *Hereward the Wake, "Last of English"*, novel·la històrica on Kingsley remarca, una vegada més, la superioritat protestant anglosaxona sobre el catolicisme romà. Aquesta novel·la va provocar l'enfrontament amb membres de l'església catòlica d'Anglaterra, sobretot amb el Cardenal Newman, i va suscitar una polèmica que es recull en diferents articles publicats per ambdós autors. El 1869, després de renunciar a la docència a Cambridge, va ser designat canonge de Chester. Fou llavors quan Kingsley va emprendre diferents viatges que el van dur, primer, a les Antilles i, més tard, als Estats Units, justament quan el moviment *Christian Socialism* havia entrat en un cert declivi.³² D'aquest últim viatge, va tornar en un estat de salut precari que li va provocar la mort l'any 1875.

A la vista del que diem, podem concloure que Charles Kingsley és un dels escriptors anglesos més prolífics de l'època victoriana que trobà en l'Exposició Universal de Londres de 1851 –amb el gran Palau de Cristall com a símbol de l'apoteosi victoriana–³³ un magnífic aparador de les seves excel·lències: desenvolupament econòmic, industrialització, extensió del ferrocarril, domini marítim, predomini britànic en el món (*pax britannica*), explotació colonial i una moral puritana preocupada per una religiositat exterior que sovint constituïa una porta oberta a la hipocresia.³⁴

³² Després d'uns inicis prometedors en la dècada dels cinquanta del segle XIX, el moviment *Christian Socialism* va entrar en una fase de crisi, tot i que a partir de 1880 es va produir una revifalla que va aplegar distints col·lectius (quàquers, catòlics, la Unió Social Cristiana, etc.).

³³ L'Exposició Universal de Londres es va inaugurar l'1 de maig de 1851 i va estar oberta fins al dia 11 d'octubre d'aquell mateix any. De fet, l'Exposició fou un triomf personal del príncep Albert (1819-1861), espòs de la reina Victòria, que era un apassionat dels invents i estava convençut que el certamen contribuiria que la Humanitat marxés cap a la seva unitat en una mena de festival que volia agermanar totes les nacions. La reina Victòria va deixar constància de la inauguració de l'Exposició en el seu diari personal corresponent el dia 1 de maig de 1851, on reflecteix el desig del seu marit de "uniting the industry and art of all nations of the earth".

³⁴ A tall d'il·lustració, reproduïm la descripció següent de la moral victoriana: "No se trataba sólo de un exceso de celo religioso, sino de un culto casi laico a normas y principios que rechazaban cualquier muestra de descontrol o de simple placer, en aras del beneficio material y espiritual. Los niños y niñas se forjaban en una disciplina escolar absurdamente cruel, los jóvenes eran permanentemente vigilados y juzgados por los mayores, que a su vez debían practicar (o fingir) un acatamiento total a las normas al uso, desde en la vida familiar hasta en la forma de vestir. Nada podía desmadrarse, porque todo estaba establecido" (TOURNIER, P., *Londres. Las claves de su historia*. Barcelona: Ma non troppo, 2001, p. 133-134).

Comptat i debatut, l'època victoriana amb la seva moral convencional i puritana correspon al regnat de la reina Victòria I (1837-1901), per bé que a voltes s'inclou també el període següent, fins a la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Al marge de la seva cronologia –sovint es distingeixen durant l'era victoriana tres etapes o períodes ben característics–³⁵, s'ha de dir que l'ambient de l'època propicià l'aparició de moviments crítics amb la societat industrial, posicions que tenen en la literatura de Dickens un inequívoc punt de referència. Ara bé, contràriament al que sovint es pensa, l'època victoriana fou una etapa de canvis i crisi de valors que, sota la influència dels moderns corrents del pensament, va ser procliu a les manifestacions d'agnosticisme i d'ateisme religiós. Justament fou Thomas Henry Huxley (1825-1895) –naturalista defensor de l'evolucionisme– qui va encunyar el terme “agnosticisme” per descriure un estat d'ànim que considera que no és possible pronunciar-se sobre si Déu existeix o no.³⁶

Si John Ruskin defensava un retorn als valors medievals i William Morris una utopia estètica que volia recuperar el prestigi del treball artesanal, els diferents moviments cristians van generar distintes alternatives entre les quals hem de situar el moviment *Muscular Christianity* que, al capdavall, no pretenia res més que contribuir a la “re Cristianització” d'una societat, formalment puri-

³⁵ Pel comú es distingeixen en l'era victoriana tres fases: 1) el primer període (*early-Victorian*) comprèn de 1837-1850 i assisteix a la consolidació de la societat industrial, i se separa de la tradició anterior de caràcter aristocràtic; 2) el segon període (*mid-Victorian*) abasta els anys 1850 i 1875 i correspon a la consolidació de la societat burgesa; 3) finalment, el darrer període (*late-Victorian*) s'inicia a final de la dècada dels anys setanta del segle XIX, es desenvolupa enmig d'una crisi generalitzada que fineix amb la guerra dels *Boers* (1899-1902), en un moment històric en què Alemanya i els Estats Units assetjaven l'hegemonia britànica.

³⁶ Aquí pot resultar interessant reproduir la descripció que Chesterton fa de l'època victoriana: “Había muchas cosas en la mentalidad victoriana que no me gustan y otras que respeto, pero no había nada en las ideas victoriana que se correspondiera con lo que hoy en día se llama victoriano. Soy lo bastante mayor para recordar la época victoriana y fue casi lo opuesto de lo que hoy se connota con esa palabra. La época tuvo todos los vicios que hoy se llaman virtudes: duda religiosa, desasosiego intelectual, hambrienta credulidad ante todo lo nuevo y una total ausencia de equilibrio. También tenía todas las virtudes que hoy se llaman vicios: un gran sentido de lo romántico, un apasionado deseo de que el amor entre hombre y mujer volviera a ser lo que fue en el Edén y un poderoso sentimiento de la absoluta necesidad de encontrar un significado a la existencia humana. Por lo que todo el mundo me dice ahora sobre la mentalidad victoriana me parece totalmente falso, como una niebla que simplemente ocultara una vista” (CHESTERTON, G. K., *Autobiografía*. Barcelona: Acantilado, 2003, p. 161-162).

tana, però que experimentava tots els mals que es derivaven d'una descontrolada modernització industrial i social. Ben mirat, la societat victoriana constituïa –per dir-ho a la manera de Chesterton– una societat paradoxal ja que el progrés científic, tècnic i econòmic no es corresponia amb la situació social de les classes treballadores. D'aquí que molts dirigents no acceptessin de bon grat el predomini d'una filosofia i una política de signe materialista i utilitarista que negava la dimensió espiritual de la persona. En darrer terme, aquesta situació va afavorir que Anglaterra es convertís durant aquells anys en terra d'evangelització fins a l'extrem d'aparèixer moviments religiosos –des del *Muscular Christianity al Christian Socialism*– desitjosos d'aconseguir la regeneració de la societat.

Així, doncs, l'objectiu principal del moviment *Muscular Christianity* era que les persones s'evangelitzessin a través de l'activitat física i l'esport, i contribuïssin –per exemple– a la difusió del futbol a l'Anglaterra dinovena.³⁷ Si a això s'uneix una bona higiene, també s'aconseguiria que els joves gaudissin d'un bon estat físic, aspecte de gran rellevància en la vida cristiana. Tant és així que alguns membres de l'església anglicana consideraven que hom no podia ser un bon cristià si no participava de l'ideari del *Muscular Christian*, moviment que durant el segle XIX es va estendre en el món anglosaxó per bé que fou desconegut a l'Europa continental, sobretot la que es trobava sota la influència catòlica. En qualsevol cas, aquesta organització va tenir un paper molt destacat en l'església anglicana des de la seva aparició, a meitat del segle XIX, fins a la fi de la I Guerra Mundial (1914-1918). Durant aquests anys, els ideals d'aquest moviment van gaudir d'una àmplia difusió en diferents institucions de tipus religiós; sense oblidar les *Public Schools* britàniques o l'YMCA que, si bé es va fundar a Ginebra, ràpidament es va estendre a Anglaterra i als Estats Units.

4. Thomas Hughes i el mite de *Tom Brown*

Thomas Hughes (1822-1896) fou un autor victorià contemporani de Charles Kingsley. Cal recordar, com hem vist abans, que va

³⁷ El moviment "Muscular Christianity" va procurar estendre les pràctiques esportives de les grans *Public Schools* entre les classes socials més populars, de manera que ambdues iniciatives van contribuir decididament a l'èxit del futbol a les darreries del segle XIX. En relació amb aquest punt es pot veure: KERRIGAN, Colm, "Thoroughly good football: teachers and the origins of elementary school football", *History of Education*, vol. 29, núm. 6, 2000, p. 517-541.

col·laborar amb Kingsley i Maurice en la fundació del moviment *Christian Socialism*. Compartia amb Kingsley preocupacions similars com ara la salut i la higiene de les classes desfavorides, i alhora participava de les seves idees polítiques ja que ambdós estaven influïts per l'obra de F. D. Maurice. Amb tot, la causa que fa que els seus noms sovint apareguin junts és que se'ls considera els pioners i ideòlegs del moviment Muscular Christianity que va exercir un paper cabdal en el desenvolupament de l'esport contemporani.

Hughes va néixer a Uffington, fill d'una família acomodada. El seu pare, que era escriptor, va exercir una gran influència en la seva vida, com es pot deduir del fet que aparegui descrit en alguna de les seves obres. Va assistir a escoles locals fins que el seu progenitor el va enviar amb el seu germà gran a la *Public School* de Rugby. Aquesta decisió va estar motivada per "l'admiració que sentia el pare de Hughes cap al Dr. Arnold, de quan el va conèixer a Oxford, i la fe que tenia en les seves qualitats i caràcter per ser director de l'escola".³⁸ Hughes va romandre a Rugby durant vuit anys, que es descriuen en la seva obra més coneguda *Tom Brown's Schooldays* que, entre la ficció i la realitat, afaïçona el prototipus de *Muscular Christian*. Després va acabar els seus estudis a Oxford, on es va llicenciar en dret.³⁹

L'any 1857, Hughes va publicar –com hem dit abans– la que va ser la seva novel·la més exitosa i que va comportar un gran reconeixement social: *Tom Brown's Schooldays*. En aquesta obra, Thomas Hughes narra els anys de vida de Tom –considerat l'alter ego de l'autor– a l'escola de Rugby, dirigida en aquella època per Thomas Arnold. En aquesta escola, segons Hughes, l'esport constituïa un aspecte fonamental del currículum; però molts autors coincideixen a assenyalar que "Arnold no era tan entusiasta de l'esport com el presentava Hughes".⁴⁰ Sigui el que sigui, el cert és que, a

³⁸ Tom Brown's School Museum, www.geocities.com/Paris/Rue/1896/index.html [consulta 23/11/2004].

³⁹ Hi ha una àmplia bibliografia sobre Thomas Hughes i el mite de Tom Brown, entre la qual citem les referències següents: HONEY, J. R. S., *Tom Brown's Universe: The development of the english Public School in the Nineteenth Century*. New York: Quadrangle/New York: Times Book, 1977; MANGAN, J. A., *Athleticism in the Victorian and Edwardian Public School: the emergence and consolidation of an educational ideology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981; WORTH, G. J., *Thomas Hughes*. Boston: Twayne, 1984.

⁴⁰ Armstrong, C. "Christian History Corner: Muscular Christianity's Prodigal Son, College Sport www.christianitytoday.com/ct/2003/132/52.0.htm [23/11/2004].

partir de l'aparició d'aquest relat, les *Public Schools* van començar a contemplar l'esport com un mitjà per inculcar als joves valors cristians i patriòtics, a més de fomentar l'hàbit de la higiene. Ben mirat, la pràctica de l'esport entre els joves resultava molt útil per a formar el seu caràcter, desenvolupar els lligams entre els companys i exercitar la fe cristiana. No endebades, a la pregunta sobre què podia aprendre, Tom Brown a Rugby segueix una resposta contundent: ser un anglès valent, treballador, veraç, en fi, un autèntic cavaller i un veritable cristià.⁴¹

Suposadament aquesta novel·la era autobiogràfica, malgrat que Hughes no ho va reconèixer mai, tot i que narra els vuit anys que va romandre a l'escola de Rugby. En aquesta descripció apareix la figura del Doctor, personatge basat en el mateix Thomas Arnold, pel qual Hughes sentia una admiració venerable: "Quin poder ha tingut Rugby en la meua vida? Des dels deu fins als divuit són els anys més importants en la vida d'un nen, i jo vaig passar tots aquells anys sota l'encanteri d'aquell lloc i d'Arnold, i mai no he deixat de donar gràcies a Déu".⁴² Ara bé, molts autors consideren que l'admiració que Hughes sentia per Arnold el va portar a exagerar alguns aspectes de la tasca exercida pel director de Rugby, com per exemple tot el que fa referència a la importància de l'esport. Ultra aquestes consideracions, s'ha de dir que aquest llibre és considerat per molts com l'obra més important del moviment *Muscular Christianity*, ja que és un exemple fidel del tipus de literatura d'aquest corrent de pensament, més encara si tenim en compte que Tom Brown representa l'heroi que es forma espiritualment a través de l'esport. El mateix Hughes reconeix que la idea amb què va escriure el llibre era la de predicar i, per tant, divulgar els ideals del cristianisme muscular. Més endavant, Hughes publicaria la segona part d'aquesta novel·la, *Tom Brown at Oxford* (1867), obra que no va gaudir de tant reconeixement com la primera.

Durant els anys seixanta, Hughes va participar activament en política realitzant tasques a favor dels sindicats o de cooperatives, per intentar així posicionar-se i afavorir la classe obrera. Segons sembla, algunes disputes amb els sindicats i els moviments cooperativistes, i el fracàs per assolir els seus primers ideals van provocar

⁴¹ HUGHES, T., *Tomás Brown en la escuela*. Madrid, Calpe, 1923, tom I, p. 91.

⁴² Tom Brown's School Museum, www.geocities.com/Paris/Rue/1896/index.html [consulta 23/11/2004].

que emigrés als Estats Units. Allà, el 1879, va comprar unes terres a l'estat de Tennessee per fundar seguidament la colònia de Rugby, que estava dirigida a emigrants anglesos que volguessin millorar les condicions de vida que tenien al seu país d'origen. Thomas Hughes, tot i que només vivia un mes a l'any a la colònia, creia fermament en aquest projecte en què va invertir molts diners. Tant fou el seu entusiasme que fins i tot la seva mare i el seu germà hi van anar a viure, encara que els bons auguris inicials van desaparèixer deu anys més tard. La causa d'aquest fracàs rau en la manca d'experiència i de ganes de participar dels colons en les tasques que haurien de desenvolupar en comú. Finalment, el març de 1896 Hughes moria a Anglaterra.

D'alguna manera, el mite de Tom Brown s'ha perllongat al llarg de la història posterior ja que, a més d'influir notablement sobre Pierre de Coubertin, ha tingut als Estats Units dos epígons importants. En primer lloc, ens referim a James Naismith (1861-1939) –creador del bàsquet– presentat sovint com el Tom Brown americà per excel·lència. Ara bé, després de la Segona Guerra Mundial, reapareix el mite personificat ara en la figura de Gilbert L. Dodds (1918-1977), un veritable campió atlètic que, a més d'aconseguir excel·lents marques en la prova de la milla, sempre va donar testimoni de la seva fe cristiana.⁴³ Més enllà de la simple anècdota, ambdós personatges –Naismith i Dodds, un pedagog que inventa el bàsquet i un atleta que corre a l'estadi– responen al perfil d'uns homes que, en assumir l'ideari representat pel moviment del *Muscular Christianity*, es van posar al servei de l'evangelització de la joventut americana del segle XX.

5. L'YMCA i l'aparició del bàsquet

L'YMCA (*Young Men Christian Association*) va ser fundat a Londres, el 6 de juny de 1844, per George Williams del King's College (Cambridge).⁴⁴ Els seus objectius inicials eren els d'evangelitzar les classes desfavorides i treballar per millorar les seves condicions de

⁴³ S'ha fet famosa l'anècdota que va protagonitzar Gilbert L. Dodds que en un autògraf va posar la indicació "Phi. 4:13" que alguns van pensar que es tractava d'un registre atlètic, d'un número de telèfon o d'un missatge codificat. En realitat, feia referència a la carta de Sant Pau als filipencs: "Tot ho puc en aquell qui em dóna forces".

⁴⁴ La versió femenina de l'YMCA es va crear a Anglaterra l'any 1855 sota les sigles de YWCA (*Young Women's Christian Association*).

vida des d'una perspectiva evangèlica, fraternal i ecumènica, per bé que el punt de mira d'aquesta associació sempre ha estat contribuir al desenvolupament moral del caràcter dels joves mitjançant la formació religiosa (lectura bíblica, pregària, etc.) i l'educació física. Ben aviat, l'YMCA –una de les primeres federacions de joves cristians fundada des d'una perspectiva mundial– va travessar l'Atlàntic i s'instal·là a Amèrica. Així, l'any 1851, s'obrien les primeres seus a Montreal (Canadà) i després a Boston (EUA). Aquesta associació –que a manera d'emblema va adoptar un triangle vermell amb les inscripcions de cos, ment i esperit, a proposta de Luther Gullick– va tenir molta acceptació entre les classes treballadores i ràpidament va obrir diferents sucursals. Poc després de la seva creació, va tenir lloc, l'any 1855, la primera reunió internacional a París que va servir per assentar les bases –“Paris Basis”– que havien de regular el funcionament internacional d'aquest moviment.⁴⁵

L'YMCA va servir d'enllaç entre la filosofia que desprenia el moviment *Muscular Christianity* i l'educació dels joves, sobretot a partir de l'acabament de la Guerra Civil als Estats Units. Els líders britànic i nord-americà d'aquesta institució –George Williams i Luther Gullick, respectivament– eren fermes defensors del missatge bíblic de caritat i amor fratern, per tal d'aconseguir un món més just que ha de conviure en pau.⁴⁶ Als Estats Units, l'YMCA estava inicialment relacionat amb els joves de classe treballadora, però després de la Guerra Civil (1861-1865), gràcies al seu caràcter missioner, va arribar a les universitats, on l'esport començava a tenir certa importància, i per extensió, va influir sobre les classes mitjanes. L'any 1885, l'YMCA conglutinava un total de 181 col·legis. Per consegüent, va atreure molts joves al missatge cristià en una acció social que encara avui perdura.⁴⁷

⁴⁵ Aquests bases van establir el següent: “The Young Men’s Christian Associations seek to unite those young men, who, regarding the Lord Jesus Christ as their God and Saviour according to the Holy Scriptures, desire to be His disciples in their doctrine and in their life, and to associate their efforts for the extension of His Kingdom amongst young men”. [“L’YMCA té com a objectiu reunir en una associació els joves que, bo i considerant Crist com el Salvador i Déu, segons les Sagrades Escriptures, volen ser els seus deixebles en la fe i en la vida, i treballar junts per estendre el seu Regne entre els joves”].

⁴⁶ S’ha de recordar que Henri Dunant (1828-1910), secretari de l’YMCA de Ginebra, va promoure la creació de la Creu Roja Internacional i la Convenció de Ginebra, i va compartir el Premi Nobel de la Pau l’any 1901.

⁴⁷ Val a dir que el conjunt Village People de música moderna va popularitzar, l’any 1978, una cançó amb aquest títol i que vol animar la joventut mancada d’ideals per tal que s’incorpori al projecte de l’YMCA.

Fet i fet, el moviment *Muscular Christianity* es va poder consolidar als Estats Units gràcies a la tasca de personalitats com D. L. Moody –president de la filial de l'YMCA a Chicago– gran defensor d'aquest ideari, de manera que Chris Anderson el considera “un dels Cristians Musculars més destacats dels Estats Units”.⁴⁸ En realitat, Moody era molt popular entre els joves d'aquesta institució, la qual cosa va afavorir la difusió dels ideals de la *Muscular Christianity*; s'encarregava també d'organitzar reunions on s'instruïa els líders de l'YMCA per tal que utilitzessin les activitats atlètiques per apropar els joves a Déu. En realitat, fou després de la Guerra Civil quan l'any 1866 l'YMCA va començar a interessar-se per la cultura física, i va construir i muntar gimnasos a diferents ciutats nord-americanes.

Fruit d'aquestes reunions, es va crear l'YMCA Training School a Springfield (Massachusetts), on es pretenia seguir divulgant l'esperit de les trobades que organitzava Moody. Aquí es formaven els futurs membres de l'YMCA i se'ls entrenava per combinar els esports i l'evangeli o, el que és el mateix, l'educació amb els ideals cristians. Va ser en aquesta escola on James Naismith, nascut l'any 1861, va ingressar l'any 1889 per tal d'inventar –per encàrrec de Luther Gullick– un parell d'anys després el bàsquet, un esport que s'havia de jugar entre les temporades del futbol americà i el beisbol en recintes tancats. A més, en impedir el contacte personal, el bàsquet vol depurar la violència d'altres pràctiques esportives, alhora que els seus trets puritans es manifesten a través del reconeixement i control de les faltes personals.

Ben mirat, Naismith, en diferents moments, va demostrar que creia en els ideals del *Muscular Christianity*, ja que en la seva resposta a l'examen d'entrada a l'YMCA a la pregunta “Quina és la feina d'un director esportiu de l'YMCA?” va respondre: “guanyar els homes per Déu a través del gimnàs”.⁴⁹ També es recull aquest esperit en la seva intervenció en el *National Collegiate Athletic Association* de 1914 on –després de proclamar la validesa dels valors que representava Tom Brown, això és, servei (*duty*), honor i valentia

⁴⁸ Armstrong, C. “Christian History Corner: Muscular Christianity's Prodigal Son, College Sport. www.christianitytoday.com/ct/2003/132/52.0.html [consulta 23/11/2004].

⁴⁹ Mathisen, J. “Religion and Sport in Christian Colleges” www.goodnewsports.com/support/article/art008.html [consulta 15/5/04].

(*manliness*)– va afirmar que el bàsquet, com altres modalitats esportives, “hauria de contribuir a afaïçonar el caràcter dels joves, a més de ser un esport recreatiu i competitiu”.

El bàsquet, com hem dit abans, és un dels únics esports que es va inventar de forma premeditada ja que l'únic antecedent que se'n pot trobar era un joc al qual Naismith jugava de petit: *duck-on-a-rock*⁵⁰ (ànec sobre la pedra). Les primeres indicacions per a la seva pràctica provenen d'unes consideracions prèvies: la pilota s'hauria de controlar amb les mans; no es podria córrer amb la pilota; qual-sevol equip podria obtenir la possessió de la pilota; els dos equips ocuparien el mateix espai a la pista, evitant el contacte físic; i que la porteria –ben al contrari del que succeïa en el futbol– estaria elevada. Es va intentar fer un esport on l'habilitat fos més important que la força i on el principal objectiu fos introduir una pilota –que inicialment seria de futbol– en una cistella.

És per això també que abans que es jugués el primer partit de *basket ball* –com es va anomenar inicialment– ja existien unes regles que explicaven com jugar-hi. Altres qüestions, però, encara no van definir-se i fins anys més tard no s'establiria una normativa que hi fes referència; estem parlant d'aspectes com el nombre de jugadors per equip –tot i que sí que es van establir els rols d'atac i defensa–, les mides del terreny de joc, així com també del sistema de puntuacions. Aquestes regles, concretament tretze, van ser ideades pel mateix Naismith el mes de desembre de l'any 1891, i apareixien després d'aquesta breu descripció del nou esport:

“Les porteries seran un parell de cistells o caixes d'aproximadament quinze polzades de diàmetre en la seva part superior i les mateixes de profunditat. Aquestes estaran penjades a cada extrem de la pista, aproximadament a deu peus d'alçada.⁵¹”

⁵⁰ Aquest joc consistia a fer caure, des d'una certa distància, amb un cop de roc un objecte amb forma d'ànec. El jugador que havia llançat la pedra havia de recuperar-la abans que un altre jugador que parava toqués el llançador. És per això que els jugadors llançaven el roc amb paràbola, amb la intenció que la pedra caigués més a prop de l'ànec i, per tant, fos més fàcil de recuperar-la. La idea del llançament en paràbola va inspirar el tir del bàsquet a cistella.

⁵¹ L'alçada de deu peus es va decidir perquè les cistelles es van penjar en una balustrada que es trobava al gimnàs on es va jugar el primer partit de bàsquet. S'ha d'afegir que Naismith era responsable de la classe d'educació física d'un grup de joves que cursaven estudis comercials en horari nocturn, joves que no es trobaven atrets per la gimnàstica. Justament fou amb aquest col·lectiu de joves amb el qual es va iniciar la pràctica del bàsquet.

L'objectiu del joc és el d'encistellar la pilota a la porteria rival. Això es podrà aconseguir tirant la pilota amb una o dues mans des de qualsevol part de la pista".

Pel que fa en concret a les regles, es van establir els punts següents:

1. La pilota es pot llançar en qualsevol direcció amb una o dues mans.
2. La pilota pot ser colpejada en qualsevol direcció amb una o dues mans (mai amb el puny).
3. El jugador no pot córrer amb la pilota. L'ha de llançar des del punt on l'ha agafat, es permetrà que es mogui el jugador que l'agafi en carrera, sempre que intenti aturar-se.
4. La pilota s'haurà d'aguantar amb les mans. No es podran utilitzar ni els braços ni el cos per aguantar la pilota.
5. L'adversari no podrà carregar, agafar, empènyer, fer la traveta o colpejar el rival; la primera infracció d'aquesta norma suposarà una falta, la segona falta el desqualificarà fins que es faci un altre gol⁵² un altre cop, o per a tot el partit si hi ha una intenció clara de fer mal a la persona.
6. Colpejar la pilota amb el puny es considera falta, així com la violació de les regles tres i quatre i la descrita en la regla cinquena.
7. Si qualsevol dels equips fa tres faltes consecutives, es donarà un punt a l'adversari (consecutiu vol dir que mentrestant el rival no ha fet cap falta).
8. S'aconsegueix un gol cada cop que la pilota –llançada o colpejada– entri dins de la cistella i es quedi a dins, sense permetre que el rival toqui o mogui la cistella. Si la pilota és a la vora de la cistella i el rival la mou, això contarà com a gol.
9. Quan la pilota surti fora del camp, tornarà a posar-se en joc per la primera persona que la toqui. Tenint el dret de retenir-la durant cinc segons sense que ningú li posi cap impediment. En cas de disputa, serà l'àrbitre qui torni a posar la pilota en joc. Si qui ha de tornar la pilota al camp la reté més de cinc segons, aquesta es donarà a l'adversari. Si qualsevol dels dos equips perd temps reiteradament es penalitzarà amb una falta.

⁵² Naismith va utilitzar originàriament la paraula *goal* per referir-se a cada cop que la pilota entrava a la cistella. Nosaltres també emprarem la paraula *gol* en la traducció d'aquestes regles per ser més fidels al text original.

10. L'*umpire*⁵³ serà el jutge dels homes, s'apuntarà les faltes i notificarà a l'àrbitre quan s'hagin comès tres faltes consecutives. Tindrà la potestat de desqualificar un jugador segons la regla cinc.
11. L'àrbitre serà el jutge de la pilota, i decidirà quan la pilota està en joc, dins dels límits del camp, a quin equip pertany, i controlarà el temps de joc. Decidirà quan s'ha fet un gol i en portarà el compte, així com també totes les altres tasques que normalment tenen els àrbitres.
12. El temps de joc serà de dues parts de quinze minuts, amb cinc minuts de descans entre aquestes.
13. L'equip que faci més gols en aquest temps serà declarat vencedor. En cas d'empat, el partit podrà, amb el vistiplau dels capitans, continuar fins que s'anoti un altre gol.⁵⁴

Com es pot veure, ja des d'un principi, la seva intenció era la de minimitzar, tant com fos possible, el contacte físic i qualsevol indicatiu de violència. En aquest sentit, es pot interpretar la norma que prohibeix colpejar la pilota amb el puny, ja que es pot representar com una clara mostra d'agressivitat. Des d'un primer moment es va intentar fomentar el *fair-play*, impedit que els equips empresin ardits per perdre el temps o per evitar que el rival augmentés la seva anotació. Per tal de minimitzar el contacte físic, es van anar polint algunes normes; com per exemple la de treure de banda. Inicialment –segons la regla novena–, quan la pilota sortia fora dels límits del terreny de joc, el primer jugador en tocar-la era qui la podia tornar a posar en joc; això provocava que els participants, quan aquesta sortia fora, s'hi llancessin al damunt realitzant, amb la intenció d'assolir aquest objectiu, cops de colzes, travetes, etc. Igualment, totes les altres regles han patit amb el pas del temps modificacions per tal d'intentar millorar alguns aspectes del joc; emperò han servit sempre com a base sobre la qual s'han assentat les normatives posteriors del bàsquet.

Més endavant es van anar introduint modificacions de tipus tècnic així com també tàctic que han evolucionat fins arribar als nostres dies. Avui no es podria entendre el bàsquet sense el bot de

⁵³ Utilitzem *umpire* per referir-nos a l'àrbitre principal del partit. En anglès, els altres àrbitres són anomenats *referees*.

⁵⁴ http://www.hoophall.com/history/original_13rules.htm
[consulta: 24/11/2004]

pilota, que es considera un element essencial i bàsic per dominar la pràctica d'aquest esport, però durant els primers anys s'utilitzava en poques ocasions. Va néixer com a recurs per poder avançar amb la pilota a les mans, encara que inicialment el fet de botar-la es considerava gairebé una pèrdua de pilota. La introducció de botar-la va permetre que el jugador pogués progressar per la pista sense cometre cap infracció i evitar la pressió del seu defensor. Poc temps després es va regular el bot, amb normes sobre com s'havia de botar –inicialment només es podia botar amb una mà, tot i que més endavant es va permetre que s'alternessin les dues–, i es van establir també les passes i els dobles. La instauració del bot va possibilitar que aquest esport augmentés en rapidesa, i així afavorís l'aparició del concepte de *dribbling*, és a dir, moviments, cada vegada més depurats, per evitar la defensa rival.

Quant a la tàctica, des del principi, es va determinar que hi hauria jugadors d'atac –anomenats alers–, uns de centre i uns de defensa. Els jugadors de defensa tenien la missió de recuperar la pilota i fer-la arribar als jugadors d'atac perquè aquests l'encistellesin. En un primer moment, els jugadors de centre feien d'intermediaris, repartint joc, entre la defensa i els alers, però gradualment es van convertir en atacants. Més endavant un dels dos defenses es va incorporar també a l'atac, i deixava que l'altre desenvolupés només tasques defensives. Passats els anys –i amb l'aparició de normes creades per evitar la pèrdua de temps, les retencions de pilota i que els jugadors romanguessin massa temps estàtics⁵⁵, el bàsquet ha arribat als nostres dies com un esport intens, molt dinàmic i amb un ritme de joc, habitualment, alt. De la mateixa manera, però, ha traït en certa manera el seu esperit inicial –especialment al seu país d'origen–, ja que el contacte físic és constant i la condició física dels jugadors resulta avui, moltes vegades, més important que la tècnica.

Quan se n'analitzen amb detall les regles, hom pot deduir que el bàsquet sintetitza un conjunt dels aspectes que donen sentit al puritanisme nord-americà fins al punt que aquest esport –tantes vegades escollit per les seves possibilitats pedagògiques⁵⁶ consti-

⁵⁵ Pensem, per exemple, en la regla de deu segons per creuar el mig del camp, la de no poder estar més de tres segons dins la zona o, finalment, la de possessió de vint-i-quatre segons per tirar, entre d'altres.

⁵⁶ A Catalunya, el bàsquet fou introduït per la via col·legial, tal com han confirmat les investigacions més recents (PUYALTO, L. i NAVARRO, V., *El Bàsquet a*

tueix una metàfora de la societat moderna. En efecte, si el futbol que té tan predicament a Europa es pot vincular a una societat agrària i rudimentària, el bàsquet respon als tòpics d'una societat moderna, industrialitzada i mecanitzada, que al seu torn recull bona part de la tradició puritana anglosaxona. Certament fa la impressió que el bàsquet va néixer a manera d'alternativa del futbol, que era rebutjat des d'una perspectiva pedagògica en els cercles educatius de l'YMCA per la seva violència, perill de lesions i contacte entre els diferents jugadors. En aquest sentit, l'univers simbòlic del bàsquet roda al voltant d'una circularitat constant que vol acabar amb els xuts potents i cops de pilota que el futbol permet: en el bàsquet, l'habilitat vol suplantar la força i la violència.

Endemés, la substitució del peu per la mà implica no sols una qüestió d'habilitat motora sinó també d'estètica. La societat productiva moderna –i encara menys l'americana– no pot acceptar que es facin coses amb els peus, ja que la mà –potenciada per la pedagogia activa i el pragmatisme de Dewey– ofereix a través de la mobilitat del canell tot un potencial de possibilitats mecàniques que –a la llarga– han d'educar i conformar el moviment humà amb vista a les necessitats d'una societat industrial, plural i democràtica, cada vegada més sofisticada tecnològicament que exigeix un major nombre de competències manuals.

Altrament, el control i el reconeixement públic de la falta –les faltes personals que els anotadors reflecteixen amb precisió en llurs actes– palesa una vegada més la dimensió puritana del bàsquet. La violació de les regles del joc és viscuda com una mena de pecat que cal purificar públicament, no solament davant dels àrbitres sinó també davant del contrari i del públic general. Com n'és de lluny aquesta imatge d'acceptació i reconeixement públic de la culpa, de la negació sistemàtica de les faltes que es cometen en altres esports, circumstància que es confirma cada cap de setmana als partits de futbol.

Tot amb tot, no acaba aquí la cosa perquè en el bàsquet els factors del temps i de l'espai confirmen que ens trobem davant d'una

mentalitat inequívocament moderna. En pocs esports, el temps –aquesta passió derivada del mecanicisme modern i que dona sentit al capitalisme a través de la regla d'interès (temps per capital)– té tanta importància com en el bàsquet. Res queda a l'albir del jutge àrbitre, ja que tot és regulat de manera precisa des d'uns mecanismes de control que es troben al costat de la pista de joc. Si en el futbol el temps constitueix una categoria subjectiva que depèn del criteri de l'àrbitre; en el bàsquet –esport que trasllueix els sistemes de control de la modernitat–, el temps s'estructura de manera objectiva i precisa. Aquí la precisió dels cronòmetres té molt a dir. Tant és així que un segon pot ser interminable. Fins i tot –tal com es produeix actualment en les curses de velocitat en atletisme o natació– unes poques dècimes de segon poden canviar el rumb del partit. El resultat pot romandre indecís fins a l'últim moment i, en cas d'empat, cal jugar sempre una pròrroga que ara ja no acorden discrecionalment els capitans respectius. Al cap i a la fi, el bàsquet –veritable metàfora de la modernitat– no accepta empats, només vol guanyadors o perdedors. La victòria –aquella *niké* clàssica transmutada ara en multinacional esportiva– és el gran objectiu a assolir, talment com succeeix amb les fites que es marquen les empreses en l'elaboració i comercialització dels seus productes. Sigui com sigui, tot es dona sota el control temporal, situació que alhora es viu com quelcom emocionant en una rapidesa vertiginosa i trepidant que a voltes sembla que no acaba mai: tot és possible mentre el rellotge no marca la fi del partit amb un guarisme que sempre indica inequívocament un guanyador.

Tampoc es pot perdre de vista la importància del so de la botzina que marca els diferents temps o ritmes del partit. El bàsquet –a l'igual que els obrers a les antigues fàbriques de l'època industrial de l'Anglaterra victoriana– és regulat pels sons de les sirenes que controlen l'entrada i sortida dels tallers, els temps de descans dels obrers, segons l'impecable dring dels cronòmetres que marcaven el ritme de la producció industrial. Fins i tot quan un jugador és eliminat per cinc faltes personals –ens referim a les regles FIBA–, s'anuncia acústicament que ha d'abandonar definitivament el terreny de joc: el joc brut reiteratiu –el trencament sistemàtic del *fair-play*– comporta una doble sanció, l'esportiva (el jugador ha d'abandonar la pista de joc) i l'ètica (el seu comportament reprovable és proclamat a bastament).

No menys importància tenen els àrbitres –tres jutges per a només 10 jugadors, sense comptar els anotadors– que amb un llenguatge

gestual indiquen de manera clara, d'acord amb unes normes prèviament establertes, el motiu de la sanció que d'aquesta manera assoleix una dimensió pedagògica i terapèutica. En una propera ocasió, el jugador ja sap el que no ha de fer, de tal fairsó que es produeix una retroalimentació dins de la pròpia competició. Fet i fet, el bàsquet s'ha organitzat com un sistema obert i simbòlic en què es produeixen aportacions constants de noves informacions que incideixen en el seu desenvolupament. Els temps morts sol·licitats pels entrenadors on es recorre al disseny de les jugades i el sistema de codificació gestual que empren els jugadors al llarg del partit confirmen la modernitat del bàsquet, que així respon als tòpics d'una societat de la informació, o dit amb altres paraules, d'una societat moderna que troba en la cibernètica –la ciència de la informació– un dels seus referents més clars.

No ha d'estranyar, doncs, que la major part d'esports d'equip que es juguen en sala –els esports *indoor*– hagin seguit el model del bàsquet. De fet, jugar a l'aire lliure –com es feia antigament amb l'handbol o actualment amb el futbol– significa deixar-ho tot a la sort de la climatologia, circumstància que no es pot acceptar des d'un plantejament racional com el que presideix el bàsquet. El partit, l'ambient festiu, l'espectacle, no pot dependre de les inclemències meteorològiques. A més a més, els interessos dels patrocinadors i els drets televisius marquen pauta: cal jugar a uns horaris determinats i complir –fins i tot quan el ritme del joc no ho demana– amb l'observació dels temps morts televisius. Avui, diferents esports com l'handbol, el futbol sala o l'hoquei sobre patins han adoptat moltes de les regles del bàsquet: temps morts, targetes (adaptacions substitutives de les faltes personals) i, sobretot, el canvi constant de jugadors. Tots ells –el futbol es troba en camí– acabaren per jugar –ens referim a les grans lligues estatals i continentals– en espais tancats aïllats de les condicions meteorològiques exteriors: l'esport i l'espectacle no poden ser entorpidits per un plugim, la boira o el fred d'una nit d'hivern.

De fet, el capitalisme modern ha excel·lit una precarietat en el treball que es basa en la mobilitat laboral. En altre temps, les alieneacions que configuraven els equips d'alguns esports –aquí el futbol ofereix un exemple clar de pràctica esportiva premoderna– eren fixes i inamovibles al llarg de tot el partit. No es podien fer canvis de jugadors, ni en el supòsit que es lesionessin. Per contra, el bàsquet sempre ha previst –sense cap mena de limitació, només les derivades de les faltes personals– un seguit constant d'entrades

i sortides de jugadors de la pista, que a voltes recorden les incorporacions i acomiadaments que es produeixen en el món laboral. No obstant això, el sistema de fixatges que regula l'NBA ha estat posat com exemple de justícia per alguns teòrics de l'ètica que aplaudeixen el fet que els equips menys poderosos tinguin preferència a l'hora de la contractació dels nous jugadors que entren en els *drafts*,⁵⁷ és a dir, els processos que es realitzen anualment abans de començar la temporada per tal que els diferents equips puguin formar les seves plantilles.

És hora d'acabar aquest apartat i per fer-ho res millor que insistir en el caràcter purità i modern del bàsquet que reflecteix el bo i millor d'una societat modernitzada, mecanitzada, competitiva i que excel·leix el factor de la comptabilitat. En el bàsquet res és atzarós, tot és subjecte d'anotació i registre estadístic tant els encerts com les errades, els encistelladors com els passadors, els atacants i els defensors. Quan conclou un partit, hom coneix el percentatge de tirs lliures, de tirs de dos punts i dels llançaments triples. En el bàsquet, a més a més, la puntuació depèn de la dificultat que imposa la distància: un, dos o tres punts. Pel que sembla, només hi ha una cosa que no ha reeixit en el món el bàsquet: les apostes, tot i que a l'Estat espanyol es van organitzar fa anys traveses amb els equips de bàsquet. El puritanisme i el racionalisme –el bàsquet és un esport on tot es calcula, lluny de l'atzar del futbol– han impossibilitat que les apostes en el bàsquet hagin reeixit, com a mínim entre nosaltres.

6. A manera d'epíleg: la història continua

A banda de les consideracions sobre l'origen del bàsquet, val a dir que els anys anteriors a la Primera Guerra Mundial (1914-1918) van resultar els de més gran influència del moviment *Muscular Christianity* sobre l'YMCA. Segons Mathisen "durant la segona meitat del segle XIX, els educadors no només acceptaven la idea que fer esport era positiu, sinó que també participar-hi comportava un creixement moral i de desenvolupament del caràcter, mentre que altres afegien, sobretot els afiliats a l'YMCA, que l'esport era essencial en la preparació per les vides dedicades al ministeri i al ser-

⁵⁷ La traducció de la paraula *draft* –segons la definició que apareix al *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*– seria: una selecció d'individus d'un grup. S'utilitza, a banda del bàsquet i altres esports, en l'àmbit militar per fer referència al reclutament de joves.

vei".⁵⁸ Sigui el que sigui, després de la Gran Guerra, l'YMCA es va desvincular del moviment de la "Muscular Christianity" que gaudeix avui –després d'una certa davallada durant l'època d'entreguerres (1919-1939)– una veritable revifalla.

Justament va ser als Estats Units on el moviment *Muscular Christianity* –després de topiar en un primer moment amb les reticències de les esglésies protestants– va experimentar una gran expansió en finalitzar la Guerra Civil (1861-1865). Fou llavors quan el moviment va viure els anys de més popularitat gràcies a un ambient social procliu a l'evangelització d'un país que sortia d'una tragèdia nacional i que, alhora, restava obert a la recepció d'allaus d'immigrants. Endemés, l'esport es convertia en una eina excel·lent per al treball evangèlic en zones urbanes abocades a la industrialització i modernització. Mathisen, citant A. Miracle i R. Rees, ens descriu com els valors d'aquest moviment es van consolidar als Estats Units: "Amb l'excusa de formar el caràcter, l'esport, sobretot d'equip, va començar a ser obligatori... L'esport d'equip desenvolupa les mateixes funcions als dos costats de l'Atlàntic, específicament, el control institucional, desenvolupar l'homenia, formar líders escolars i preparar atletes per universitats d'elit... A través de la participació en esports organitzats, els joves aprendrien a ser homes desenvolupant l'ideal masculí d'autocontrol i de *fair play*".⁵⁹

40

Les escoles –inicialment les privades durant els anys 1860 i 1870, tot i que més endavant s'hi van afegir les públiques– van fer un lloc a l'esport i a les activitats físiques en el seu currículum. Ara bé, després de la Primera Guerra Mundial, els moviments pacifistes van titllar el moviment *Muscular Christianity* de militarista. El seu pes en la societat americana es va anar diluint, de manera que va quedar reduït a algunes organitzacions protestants conservadores, encara que de retop va entrar en el currículum d'alguna universitat catòlica, per exemple, Notre Dame.⁶⁰

Tanmateix, la crisi del moviment *Muscular Christianity* cal atribuir-la a diverses causes socials: la professionalització de l'esport; la

⁵⁸ Mathisen, J. "Religion and Sport in Christian Colleges" www.goodnewsports.com/support/article/art008.html [consulta 15/5/04].

⁵⁹ Mathisen, J. "Religion and Sport in Christian Colleges" www.goodnewsports.com/support/article/art008.html [consulta 15/5/04].

⁶⁰ Putney, C. "Muscular Christianity", *the encyclopedia of informal education*. www.infed.org/christian_education/muscular_christianity.htm [consulta 15/5/04].

secularització dels centres docents; la irrupció dels primers corrents fonamentalistes a l'interior del protestantisme, per exemple la *World's Christian Fundamentals Association*, creada l'any 1919, que identificava l'esport amb el paganisme; la gran depressió que seguí la Primera Guerra Mundial i que culminà amb la fallida borsària del 1929; la irrupció de la ràdio que aviat s'utilitzà com a eina d'evangelització, etc.. Es tracta, doncs, d'un conjunt de circumstàncies que van minar el seu pes específic en la societat nord-americana per bé que després de la Segona Guerra Mundial (1939-1945) aquest moviment ha experimentat una autèntica revifalla, i gaudeix en l'actualitat d'una molt bona salut gràcies a les accions de diverses organitzacions com ara els *Sports Ambassadors*, els *Fellowship of Christian Athletes* i els *Athletes in Action*.

Aquestes organitzacions van contribuir a renovar i estendre el missatge del moviment *Muscular Christianity* als Estats Units a partir de la dècada dels anys cinquanta del segle passat. Alguns esportistes d'elit formaven part d'aquestes organitzacions i utilitzaven la seva popularitat per participar en tasques d'evangelització, com ara conferències o sermons, però també en activitats esportives de caràcter amistós que servien per donar a conèixer l'organització i els seus objectius. El número creixent d'esportistes vinculats a aquest moviment va fer que molts equips professionals –de diferents esports– incorporeessin un pastor per tal de donar suport religiós als esportistes que així ho desitgessin, a banda de consolidar aquest moviment en l'esport professional.⁶¹

A partir del 1960, però sobretot en les dècades posteriors –anys setanta i vuitanta–, van aparèixer petites organitzacions –en comparació amb els *Sports Ambassadors*, els *Fellowship of Christian Athletes* i els *Athletes in Action*– arreu dels Estats Units, com ara els *Pro Athletes Outreach* o *Promise Keepers*. Fou a partir d'aquesta època –especialment durant els anys vuitanta–, quan l'esperit original de *Muscular Christianity* es va transformar, i va perdre els seus referents històrics. L'esport –un fenomen cada vegada més popular i que atreu més públic– es converteix en un mitjà a través del qual es pretenen llançar diferents missatges i transmetre valors de caràc-

⁶¹ Entre els organitzadors dels Jocs Olímpics de Barcelona 92 es comenta l'anècdota que l'equip de bàsquet dels Estats Units –que per primera vegada participava en la competició olímpica amb les seves figures de la NBA– va exigir, abans de jugar la final, assistència religiosa, circumstància que va agafar d'improvís els mateixos organitzadors que hagueren de resoldre la situació sobre la marxa.

ter religions, aprofitant sovint la popularitat d'alguns esportistes. Actualment, el corrent de pensament principal del moviment considera tan important la retòrica de l'esport utilitzada en l'evangelització com la mateixa essència de l'evangelització, amb la qual cosa queda confirmada –si més no en el cas del bàsquet– que les relacions entre la religió i el bàsquet continuen.⁶² Ben mirat, la vinculació entre la religió i l'esport es dona a molts altres nivells tal com palesen els avatars de l'olimpisme –una veritable *religio athletae*, segons va proclamar Coubertin–, però aquesta és una història que, amb el permís dels amics lectors, deixarem per a una altra ocasió.

Abstract

In this article, the lecturer Oriol de Bolós and Conrad Vilanou explore a thought-provoking field of work, that is, the relationship between sports and religion. From the phenomenon of the Olympic movement, they depict the links between these two worlds until the birth of basketball.

⁶² Citar, per exemple, el cas de *Upward*, associació que utilitza el bàsquet, així com també altres esports, com a mitjà per inculcar valors cristians i d'esportivitat als infants que hi participin.